

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

КОВАЛЬЧУК Іван Анатолійович

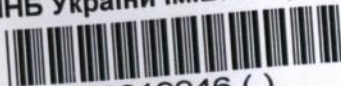
ЛІВІ СИЛИ РОСІЇ В РЕВОЛЮЦІЇ 1905-1907 РОКІВ.
/ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ/.

Спеціальність 07.00.01 – Історія громадських
рухів і політичних партій

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 1992

Робота виконана на кафедрі загальної історії гуманітарних факультетів Київського університету ім.Тараса Шевченка.

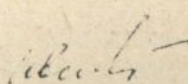
Науковий керівник	- доктор історичних наук,
професор КОЗИЦЬКИЙ М.В.
Офіційні опоненти	- доктор історичних наук,
доцент КРИЖАНІВСЬКИЙ В.П.
- кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
ЛЕВЕНЕЦЬ В.А.
Провідна організація	- Київський інститут культури.

Захист відбудеться 23 грудня 1992 р. о 15.00 год. на засіданні спеціалізованої ради К 068.18.03 при Київському університеті ім.Тараса Шевченка /252601, м.Київ, вул.Володимирська, 60, ауд.349/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського університету /вул.Володимирська, 58/.

Автореферат розісланий "20" листопада 1992 р. —

Вчений секретар спеціалізованої ради, кандидат історичних наук,
доцент

ІВАНЦОВА І.В.

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАЦІ.

В нашому історичному минулому знаходимо багато тем, що спотворено висвітлювались або просто замовчувались у радянській історіографії. Однією з них є проблема діяльності лівих сил у революції 1905–1907 років. Глибокі зміни, що проходять в незалежних державах, які входили до складу колишнього Радянського Союзу, знову і знову повертають нас до політичних перипетій періоду першої російської буржуазно-демократичної революції. Адже саме ця революція була переломним етапом і завдання, які вона вирішувала і які не змогла вирішити, пов'язані певною мірою з тими проблемами, які сьогодні стоять перед молодю незалежною українською державою і її сусідами. Тому ні в якому разі не можна применшувати значення революції 1905–1907 років.

Актуальність теми. Значною мірою посилюється з огляду на сучасний процес переходу України та інших незалежних держав до багатопартійної політичної системи. Нові політичні партії, громадські організації та рухи, що виникли за останні кілька років, у своїх політичних заявах часто-густо відображають програмні принципи українських і російських політичних партій початку ХХ століття. В своїх практичних діях декотрі з них намагаються наслідувати своїх політичних попередників, в тому числі й тих, що діяли в період першої російської революції.

Актуальність теми пов'язана й з тим, що саме через багатопартійність встановлюються демократичні інститути української незалежної держави. В цьому плані заслуговують на увагу діяльність і політичні погляди ліворадикальних організацій, оскільки саме з ними у всьому світі людство пов'язує прогрес та подальший розвиток демократичного цивілізованого суспільства. При чому, лівизна не є сталою політичною величиною, а відображає, наскільки та чи інша політична сила готова до радикальних змін на шляху подальшого демократичного прогресу суспільства.

Революція 1905–1907 років, на думку відомого російського філософа того часу М.Мінського, є "повним запереченням всього нашого державного процесу, і, можна сказати, що це – перший випадок докорінної ломки величезної багатовікової споруди"¹. Оскільки в

період таких різких змін, як свідчить історія, зростає значення громадсько-політичних рухів і партій, то й знання політичної природи та складу різних соціальних сил, в тому числі і лівих, необхідне, як для об'єктивного висвітлення історичного процесу в плані вивчення програм і тактики політичних партій, організацій, рухів в період першої російської революції, так і для проведення соціально-політичного аналізу новоутворених політичних партій і суспільно-громадських рухів на Україні, багато з яких будуються на соціально-політичних засадах своїх політичних попередників.

"Поняття "ліві" і "праві" в суспільно-політичній боротьбі виходить з часів французької революції ХІІІ ст. Прихильники поглиблення революції займали в національних зборах Франції місце зліва, противники цього процесу - справа"¹. Таке визначення дано в радянському "Політичному словнику". Ліві сили ж Росії визначалися по різному, в дожовтневий час. В радянській історіографії більшістю авторів було прийняте ленінське визначення лівих сил. Згідно з ним до складу лівих в соціально-класовому плані в роки першої російської революції входили пролетаріат, селянство, дрібнобуржуазні прошарки міського населення, дрібні службовці, демократична частина інтелігенції. В партійному плані це були більшовики, меншовики, есери, національні соціал-демократичні і народницькі партії. Проте саме партійний склад лівих сил викликав у науковців та політиків різнобіжності, особливо в дожовтневий період. Меншовики, народні соціалісти до лівих відносили і тип конституційно-демократичних партій. Отже, партійно-політичний і соціально-класовий склад лівих сил і до сьогоднішнього часу ще не має чіткого визначення серед російських і радянських дослідників і потребує дальшого дослідження й наукового осмислення.

Об'єкт і хронологічні рамки дослідження. Об'єктом даного дослідження є діяльність і стан лівих сил Росії в революції 1905-1907 років, спроби їх класифікації, систематизації та висвітлення у дожовтневій та радянській історіографії. Дисертація хронологічно охоплює період 1905-1907 років. В праці застосовується періодизація безпосереднього предмету дослідження - історіографії

¹ Політичний словник. - Вид.2-е. - Головна редакція УРЕ. - К., 1976. - С.285.

проблеми. Автор виділяє дожовтневий період історіографії лівих сил у революції 1905-1907 років й два періоди пожовтневої історіографії /перший - 20-х - 50-х років, другий - 60-х - 80-х/, що хронологічно охоплюють весь процес розвитку наукової думки з даної проблеми.

В теоретико-методологічну основу дослідження покладені принципи об'єктивності та історизму, що дають змогу неупереджено і правдиво відобразити широкий спектр проблем пов'язаних з діяльністю лівих сил в добу першої російської революції. Крім того, розв'язанню поставлених у роботі завдань допомогло використання загальнонаукових методів дослідження - історичного та логічного, а також проблемно-хронологічного, порівняльного та інших.

Ступінь наукової розробки проблеми. Історія класів і партій під час революції 1905-1907 років вивчена в історичній науці ще недостатньо, про що свідчить відсутність спеціальних праць з історії лівих сил Росії. Звичайно, відсутні й спеціальні історіографічні дослідження. Проте окремі аспекти цієї проблеми знайшли відображення в історіографічних працях Бабаєвої Н.П. і Косульникова О.П.¹, Козицького М.Ю.², Муравйова В.О.³, Ціунчука Р.А.⁴, Чиковані О.Ю.⁵ та інших.

Актуальність і недостатня розробленість теми визначали основу мету дисертації - показати стан розробки проблеми історії лівих сил в роки першої російської революції у дожовтневій та радянській історіографії. Автор намагався розв'язати такі завдання:

- 1 Див. Бабаєва Н.П., Косульников А.П. Ленинская тактика "левого блока" в революции 1905-1907 гг. // Вопросы истории КПСС. - 1982. № 12. - С.107-116.
- 2 Див. Козицкий Н.Е. Некоторые вопросы историографии тактики "левого блока" в революции первой российской // Вопросы общественных наук. - К., 1978. - Вып.34. - С.161-167.
- 3 Муравйов В.А. Современная историография революции 1905-1907 гг. - М., 1985.
- 4 Див. Ціунчук Р.А. От имени пролетариата: историография проблемы истории большевистской думской тактики. - Казань, 1989.
- 5 Див. Чиковани А.Ю. Партия большевиков в революции 1905-1907 гг. Историография. - М., 1987.

- розкрити концепції та принципи класифікації багаточисельних політичних партій та організацій, на яких базували свої дослідження радянські історики;

- проаналізувати праці істориків і публіцистів дожовтневого періоду з проблеми лівих сил, їх стратегії і тактики, форм і методів досягнення їх єдності;

- простежити вплив суспільних процесів в колишньому СРСР на стан вивчення всіх аспектів даної проблеми;

- обґрунтувати основні напрямки подальшої наукової розробки питань, пов'язаних з соціально-класовим та партійно-політичним складом і діяльністю лівих сил в революції, зокрема партій та організацій, що діяли в Україні.

В силу історіографічного аспекту дослідження основне коло джерел складають безпосередньо концептуальні погляди, наукові підходи і дослідницькі засоби як окремих істориків і публіцистів, так і наукових колективів. Основну групу серед них складають публіцистичні статті і брошури, листи, окремі історичні нариси М. Грушевського, С. Єфремова, В. Леніна, Л. Мартова, Г. Плеханова, Ом. Ярославського та інших істориків та публіцистів. Крім того, широко використовувались програми політичних партій Росії, протоколи та рішення партійних з'їздів. Автор широко використав також партійно-політичну пресу періоду революції, яка містить багатий документальний матеріал з історії політичної боротьби цього періоду.

Наукова новизна дисертації, на наш погляд, полягає в тому, що це перше комплексне історіографічне дослідження проблеми лівих сил в роки першої російської буржуазно-демократичної революції. В ній зроблена спроба відійти від стереотипів попередньої періодизації, яка не зовсім чітко відображала етапи розвитку історичних досліджень з даної проблеми. В дисертації аналізуються різні підходи до типізації та оцінки партій ліворієнтації. Автор критично проаналізував ряд висновків попередніх авторів, які в силу тенденційного і одностороннього висвітлення діяльності лівих сил, не спроможні були розкрити об'єктивне відображення історичної дійсності доби першої народної революції. Поставлено ряд нових наукових завдань, які потребують вирішення молодій українській історичній науці.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що основні положення та висновки дисертації доведені до широкого кола читачів, можуть бути використані для подальшої розробки питань історії політичних партій та суспільно-громадських рухів в Україні, при читанні окремих спеціальних курсів з вітчизняної історії, зокрема національно-визвольного руху в Україні.

Основні положення дисертації розкриті в трьох опублікованих статтях, в тезах науково-практичної конференції викладачів Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки. Дисертація обговорювалась на засіданні кафедри загальної історії гуманітарних факультетів Київського університету ім.Тараса Шевченка.

П. СТРУКТУРА Й ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ.

Структура і основні положення дисертації зумовлені поставленими завданнями. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, закінчення та списку використаних джерел і літератури.

У вступі розкривається актуальність теми, показана міра її розробки, визначено наукову й практичну значимість роботи, сформульовані цілі й завдання дослідження.

У першому розділі - "Дожовтнева історіографія про класифікацію російських політичних партій. Ліві сили в політичній та соціальній структурах російського суспільства періоду революції 1905-1907 років" - автором аналізується дожовтнева історіографія з проблем класифікації російських політичних партій та розглядаються питання, пов'язані з тактикою ліворадикальних організацій в революції 1905-1907 років. На основі аналізу наукової та публіцистичної літератури розкриті різноманітні спроби класифікації й систематизації політичних партій Росії, пов'язаних не тільки з їх загальною стратегією і тактикою в період першої російської революції, але й з відношенням до окремих важливих і злочинних для Російської імперії питань: аграрного, національного, тощо. Відзначається автором і той факт, що основну увагу класифікації політичних сил Росії приділяли обидві фракції РСДРП: більшовицька і меншовицька. В основу їх класифікацій лягли тактичні концепції, які визначали тактику обох політичних груп в революції

1905-1907 років. Основні розбіжності класифікацій були саме у визначенні лівих партій. Так, Л.Мартов відносив до лівих партій конституційно-демократичну партію і партію демократичних реформ¹. В.Ленін виділяв конституційно-демократичну партію в окрему групу партій центру, а до лівих відносив всі організації лівіші кадетів². Г.Плеханов і О.Аршанський систематизували партії Росії по загальноєвропейській класифікації і кадетів відносили до групи партій центру³. Таким чином, різнобіжності у класифікації партій свідчили, що процес становлення російських політичних партій ще не закінчився, до того ж, і це головне, різні критерії лежали в основі їх систематизації.

Крім загальнополітичних концепцій класифікації політичних партій Росії, в дожовтневій літературі для конкретної характеристики російських політичних угруповань, застосовувався їх поділ стосовно відношення до Державних Дум і участі в їх роботі, ставлення до робітничого, аграрного, національного питань і т.д. Вперше автором проаналізована своєрідна праця українського демократа М.Рузина, який дав досить цікаву класифікацію політичним партіям Росії щодо їх відношення до національного питання. Автор виділяв дві основні групи партій. "До першої можна зарахувати ті партії, - писав він, - які не тільки вороже відносяться до національного питання в опозиційному напрямку, а й зовсім не звертають уваги на його існування... Таких поглядів держаться всі праві і монархічні партії з однієї сторони, та російська соціал-демократична робітничка партія - з другої". До другої групи він відносив "праві партії різних російських національностей, національні та загальноросійські ліберально-буржуазні партії і, нарешті, національні соціалістичні організації та партію соціалістів-революонерів"⁴.

1 Див. Мартов Л. Политические партии в России. - Спб., 1906. - С.15-20.

2 Див. Ленін В.І. Спроба класифікації російських політичних партій// Повне зібр.тв. - Т.14. - С.19-25.

3 Див. Волгин А. и Ашин С. Толкователь политических слов и терминов с кратким обзором всех существующих и существ.партий. - М., 1906. - С.39.

4 Рузин М. Національне питання і політичні партії // Рада. - 1907. - 2, 21 червня.

Щодо РСДРП, то автор доходить до висновку, що поки "вона рішуче не розірве з мертвим буквоїдством та не навчиться критично відноситись до духовної спадщини творців наукового соціалізму"¹, то завжди буде позаду вирішення національного питання.

В першому розділі розглянута класифікація й українських національних партій, яку дав І.Стешенко і згідно якої "радикально-демократичний, марксистський і націоналістичний /УНП/ напрямки - склали суму всіх змін, які були в житті української інтелігенції в 1905 році"². Дано класифікації польських, фінських та інших національних партій. Все це дало змогу авторові зробити висновок, що дожовтнева література з питань класифікації російських політичних партій містила в собі боротьбу думок щодо захисту концепцій подальшого розвитку російського суспільства в умовах наростання визвольного руху. Більшовицькі, меншовицькі, народницькі, ліберальні та інші погляди на соціально-політичну структуру Росії і поділу суспільних сил, мали під собою платформу для розробки стратегії і тактики кожної політичної партії в умовах революції. Саме ця необхідність і обумовила таку пильну увагу до вивчення різноманітних політичних сил Російської імперії.

Автором досліджується також література, що висвітлює діяльність лівих сил в добу першої народної революції. Автор в аналізі цієї літератури орієнтувався на періодичну пресу, яка досить тонко підмічала нюанси політичної боротьби. І хоч в дисертації мало посилань безпосередньо на періодику, проте в оцінках діяльності тих чи інших політичних та громадських організацій автор використовував і опирався на фактичні дані, які містилися в газетах і журналах 1905-1907 років.

Вперше детально аналізуються відомі того часу історико-політичні серії меншовицьких діячів: "Суспільний рух в Росії на початку ХХ-го століття", яка виходила за редакцією Л.Мартова, П.Маслова і О.Потресова, і "Боротьба суспільних сил в російській

¹ Рузин М. Національне питання і політичні партії // Рада. - 1907. - 21 червня.

² Стешенко І. Український національно-громадський рух і 1905 рік// Вільна Україна. - 1906. - Ч.І-2. - С.98.

революції" за редакцією В.Горна, В.Меча і М.Череваніна. Вони відобразили досить детально перипетії політичної боротьби в роки першої російської революції з точки зору меншовицької фракції РСДРП.

Досліджується також постановка проблем становлення українського національно-визвольного руху та його партійно-політичного складу. Використані роботи М.Грушевського, С.Єфремова та інших українських політичних діячів, які основну увагу в дожовтневий період звертали на консолідацію українських політичних елементів на основі боротьби за автономію України в складі демократичної російської держави, лише Українська Народна партія та РУП на першому етапі виступали за незалежну самостійну Україну¹.

Аналіз дожовтневої історіографії приводить до висновку, що однією з головних проблем у ній була проблема формування єдиного фронту загальнодемократичних сил в боротьбі з самодержавством. Складовою частиною його формування була політика союзів, блоків, угод та компромісів. Прослідковуються два напрямки формування і згуртування демократичних сил. Один - відображав необхідність блокування всіх опозиційних сил, які були зацікавлені в реформуванні суспільних відносин в країні і пропагувався меншовиками, енесами, кадетами та іншими близькими їм організаціями. Другий - увібрав і спирався на більшовицьку тактику "лівого блоку", яка пропагувала об'єднання всіх демократичних сил лівіше кадетів для завоювання демократичної республіки. Різновидністю другого напрямку були спроби створити "народницький" або селянський блок. Такі різнобіжності в тактиках лівих партій не давали змоги повністю консолідувати і згуртувати всі демократичні сили на боротьбу з царським самодержавством, оскільки форми цієї боротьби часто протипоставлялись різними політичними силами.

Таким чином, як свідчить дослідження в дожовтневій історіографії достатньо уваги приділялось діяльності демократичних сил, оскільки саме з ними пов'язувався подальший прогрес російського суспільства на шляху до створення правової цивілізованої держави.

¹ Див. Грушевський М. З біжучої хвилі /статті й замітки на теми для 1905-1906 років/. - К., 1906; Єфремов С. З громадського життя на Україні. - К., 1909 та інші.

В літературі цього періоду розкрито напрямки політичної боротьби, значимість лівих революційно-демократичних сил і їх внесок в розвиток визвольного руху в роки першої народної революції. Разом з тим, ця література не позбавлена партійно-політичної тенденційності у висвітленні подій 1905-1907 років. В ідейно-теоретичній полеміці автори різноманітних політичних течій намагалися применшити роль інших політичних сил. З іншого боку, доживтнева література значно конкретизувала події, факти, роль в них різних суспільних сил і окремих особливостей, які пізніше замовчувались у радянській історіографії. А це дозволяє по новому поглянути на партійно-політичний склад опозиційних партій, організацій, спілок, щоб об'єктивно і вірно оцінити їх практичну діяльність у роки першої російської буржуазно-демократичної революції.

В другому розділі "Історіографія 20-х - 50-х років діяльності непролетарських партій періоду першої російської революції", автор розглядає процес становлення радянської історіографії. Так, в 20-х роках в історичній літературі співіснували ще різні інтерпретації подій 1905-1907 років - і більшовицькі, і меншовицькі, і ліберальні, що їх намагалися захищати вихідці з цих партій у своїх мемуарах, наукових роботах, тощо. Проблема лівих сил у буржуазно-демократичній революції не розглядалася цілісно, а висвітлювалась як історія окремих партій, організацій, рухів або як їх взаємодія в тих чи інших історичних подіях.

Період 20-х років був перехідним в історії радянської держави, оскільки в суспільстві здійснювався болісний перехід від капіталістичних відносин до соціалістичних. Перехідним він був і для історичної науки. Вона формувалася як на основі крадих досягнень доживтневої історичної літератури, так і на основі "нового розуміння" історичної діяльності. Ці дві сторони одного процесу знайшли відображення в працях істориків з багатьох проблем, в тому числі з проблеми лівих сил Росії в революції. Крім того, слід відмітити в позитивному плані ту роботу, яка розгорнулася в 20-х роках по збору та упорядкуванню документів та матеріалів і їх друкуванню.

Серед літератури цього періоду слід відмітити змістовні й

цікаві роботи В.Мещерякова¹, Л.Мартова², М.Равича-Черкаського³, В.Горєва⁴ та інших авторів з історії російських політичних партій. Разом з тим, гостра політична боротьба відбилась і на історичних працях. Особливо це стосувалося "захисників" більшовицької стратегії і тактики в революції 1905-1907 років, які видали серію книг, спрямованих на розвінчення теоретичних принципів і практичних дій меншовиків, есерів та інших партій⁵. В цей же час в наукову літературу вводиться негативістський термін "есеро-меншовики", який проіснував аж до 50-х років⁶.

В цей час історичною наукою активно розробляється й історія українських національних партій. В дисертації відзначаються відомі роботи А.Ріша з історії "Спілки"⁷, О.Гермайзе з історії УСДРП⁸. Автором розглядаються і щедро призабуті цікаві роботи Мазуренка С.⁹ і Свідзінського М.¹⁰ з історії та діяльності се-

1 Див. Мещеряков В.В. Партия социалистов-революционеров. - М., 1922. - Ч.1-2.

2 Див. Мартов Л. История Российской социал-демократии. - Ч.1. /Период 1898-1907 гг./, изд.3-е. - М. - Пг., 1923.

3 Див. Равич-Черкасский М. История Коммунистической партии /большевиков/ Украины. - Харьков, 1923.

4 Див. Горев Б.И. Анархисты, максималисты и махаевцы. - Пг., 1918.

5 Див. Диманштейн С. Кто такие меньшевики. - Харьков, 1923; Эрде Д. Большевики. - Изд. 2-е. - Харьков, 1930; Черномордник С. - Эсеры. - Харьков, 1929.

6 Див. Быстрянский В. Большевики и эсеры в русской революции. Пг., 1921; Попов Н.Н. О мелкобуржуазных партиях. - Харьков, 1921.

7 Див. Риш А. Очерки истории украинской социал-демократической "Спілки". - Харьков, 1926.

8 Див. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т.І. Революційна Українська Партія /ГУП/. - К., 1926.

9 Див. Мазуренко С. К истории крестьянского движения 1905 года. Пути революции. - 1926. - № 4-6.

10 Див. Свідзінський М. Селянські спілки України в революції 1905 року // Летопись революции. - 1928, № 8; 1929. - № 1-3.

лянських спілок на Україні в добу першої російської революції. Авторіві імпонує принципове положення, висловлене О.Гермайзе, що "не треба, пишучи про минуле, самому ставати людиною минулого. Той хто пише в наші часи про 1905 рік мусить бути людиною думання нашої доби, а не часів партійної гризні першої революції"¹.

У розділі відмічається, що з кінця 20-х років із зміню політичного курсу в країні посилюється ідеологічний тиск ВКП/б/ на історичну науку. В зв'язку з цим почалося гоніння на тих авторів, котрі відстоювали погляди, дещо відмінні від офіційного курсу партії. На Україні, наприклад, це вилилося в боротьбу з "яворщиною", під якою розумілася антиленінська система поглядів, яка полягала "в ідеалізації дрібнобуржуазних народницьких організацій, у висуненні української буржуазії та, зокрема, куркульства, як самостійної рушійної сили буржуазно-демократичної революції, у фактичному запереченні керівної ролі пролетаріату в буржуазно-демократичній революції та затушкуванні ролі й ваги робітничого руху взагалі; в підміні класової аналізи націоналістичною, що впливає з помилкової оцінки українського національного питання, що визначало собою характер буржуазно-демократичної революції на Україні"².

Разом з тим, почалася широка ідеологічна кампанія: "проти теорії дво- і багатокорінності КП/б/У" /яку пропагували М.Равич-Черкаський і А.Ріш/³, "проти ідеалізації ролі селянських спілок в революції 1905-1906 рр." /М.Свідзінський/⁴, "проти псевдомарксизму О.Гермайзе"⁵. Всі ці ідеологічні кампанії свідчили про те,

1 Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні.

Т.І. Революційна Українська Партія /РУП/. - К., 1926. - С.283.

2 Резолюція загальних зборів Українського товариства "Історик-марксист" // Літопис революції. - 1930. - № 1. - С.328.

3 Див. Про роботу кафедри історії партії й Жовтневої революції на Україні при УІМЛ // Літопис революції. - 1930. - № 1. - С.330-332.

4 Див. Резолюція загальних зборів Українського товариства "Історик-марксист" // Там же. - С.327-329.

5 Див. Про роботу Українського товариства "Історик-марксист" // Там же. - С.329-330.

що авторитарна влада, яка утверджувалася в цей час в країні, не змогла змиритися з відходом деяких теоретичних концепцій від стратегічного курсу ВКП/б/. Моральне і фізичне гоніння на таких дослідників привело в 30-х роках до різкого зменшення наукової літератури і якісного її змісту. Деякі проблеми взагалі зникають зі сторінок історичної літератури, зокрема, з історії еволюційного розвитку українських та єврейських національних партій. Таке становище зацікавило аж до ХХ з'їзду КПРС. Хоча в цей час з'явилися добротні роботи В.Невського¹, Є.Черменського², М.Павлова³ та деяких інших істориків. Але в більшості робіт превалювало "наукове" кредо, яке висловив відомий історик Омелян Ярославський: "Ми підходимо до вивчення цієї прекрасної героїчної історії нашої партії, не як академіки, а як бійці"⁴.

Згубні наслідки порушення демократичних норм та принципів життя у країні негативно позначилися і на дослідженні історії та діяльності партій та організацій ліворадикальної орієнтації. Історична наука в жорстких рамках "Короткого курсу ВКП/б/" характеризувалася схематизмом і догматизмом у висвітленні історичних подій 1905-1907 років. Негативістський і тенденційний підхід до історії інших політичних сил збіднював історичну літературу, викривляв політичну дійсність періоду першої буржуазно-демократичної революції.

В третьому розділі "Підходи в історичній науці до проблем діяльності лівих організацій в революції 1905-1907 рр. в 60-х - 80-х роках", - автор досліджує історіографів другого етапу розвитку радянської науки. Новий період розвитку історичної науки, що розпочався в кінці 50-х - на початку 60-х років, значно при-

1 Див. Невский В.И. Советы и вооруженное восстание в 1905 году. - М., 1932.

2 Див. Черменский Е.Д. Буржуазия и царизм в революции 1905 - 1907 гг. - М., 1939.

3 Див. Павлов М. Думская тактика большевиков в революции 1905-1907 гг. - Л., 1947.

4 Ярославский Ем. Первая Русская революция и ее историческое значение. - М., 1935. - С.47.

вернув увагу радянських істориків до проблем історії непролетарських партій. Боротьба з культом Сталіна привела до деякого пом'якшення ідеологічної спрямованості в працях істориків. Це зумовило і зміну підходів до проблем пов'язаних з історією діяльності політичних сил в революції 1905-1907 років. Змінилась проблематика історичної літератури, розширилась її джерельна та історіографічна база. Активно в цей час науковці працюють над історією розробки та здійснення більшовицької тактики "лівого блоку". В дисертації аналізуються праці Н.П.Бабаєвої¹, М.Ю.Козицького². Історію партії соціалістів-революціонерів активно вивчав Гусев В.К.³, трудовиків - Д.А. Колесниченко⁴, українських партій - І.Ф.Курас⁵, кадетів і октябристів - В.В.Шелохаєв⁶. Вони зробили чималий внесок у вивчення питань історії та діяльності різних суспільних сил в добу першої російської революції. Ці роботи допомогли і в створенні перших узагальнюючих праць з історії непролетарських партій, які вийшли у 80-х роках⁷.

В той же час історична наука, знаходилась в тисках негативістського підходу до діяльності непролетарських партій, особливо національних, в тому числі і українських. Лише в останні роки почали з'являтися монографії і статті, в яких намітився відхід від стереотипів та догм, що довгий час панували в історичній науці. Характерно в цьому плані є брошура відомих радянських іс-

1 Див. Бабаєва Н.П. Ленинская тактика "левого блока" в революции 1905-1907 гг. - Л., 1977 та ін.

2 Козицкий Н.Е. В.И. Ленин о единстве действий левых сил. Разработка левоблокистской тактики и борьба большевиков за ее осуществление накануне и в годы первой российской революции. - К., 1979 та ін.

3 Див. Гусев К.В. Партия эсеров: от мелкобуржуазного революционаризма к контрреволюции. Ист. очерк. - М., 1975 та ін.

4 Колесниченко Д.А. Трудовики в период первой российской революции. - М., 1985 та ін.

5 Див. Курас І.Ф. Повчальний урок історії. - К., 1986 та ін.

6 Див. Шелохаєв В.В. Кадеты - главная партия либеральной буржуазии в борьбе с революцией 1905-1907 гг. - М., 1983 та ін.

7 Див. Непролетарские партии России: Урок истории. - М., 1984; Непролетарские партии России в трех революциях: Сб. статей. - М., 1989 та ін.

ториків С.В.Тютюкіна та В.В.Шелохаєва¹. Автори більш критично підходять до аналізу діяльності РСДРП та взаємовідносин її з різними політичними силами. Вони справедливо відмічають

відставання аграрної програми РСДРП від вимог селянства, вказують на недоліки в роботі більшовиків пов'язані з бойкотом І Державної Думи і таке інше. Такі нові погляди на діяльність РСДРП в революції 1905-1907 років значно доповнили картину об'єктивного висвітлення подій того яскравого історичного періоду.

Історіографічний аналіз літератури 60-х - 80-х років в цілому свідчить, що питання пов'язані з історією та діяльністю лівих сил у революції 1905-1907 років вивчені лише частково. До цього часу практично не написана наукова історія жодної політичної партії з тих декількох десятків, що діяли в Росії. Це стосується і історії лівих партій, особливо національних революційно-демократичних партій і організацій, їх взаємовідносин між собою. На жаль до цього часу навіть не опубліковані програми усіх політичних партій, в тому числі й українських.

Конкретні висновки і рекомендації, до яких автор прийшов в результаті дослідження, зводяться до наступного:

- дожовтнева література лише визначила основні аспекти проблеми лівих сил у революції 1905-1907 років і окреслила основні форми їх політичної роботи;
- радянська історіографія в силу одностороннього підходу до вивчення ліворадикальних партій та організацій не змогла об'єктивно і всесторонньо відтворити їх стан і політичну діяльність;
- основну увагу радянські дослідники приділяли висвітленню історії та діяльності більшовицьких організацій на різних етапах їх розвитку;
- історія українських національних партій за винятком короткого періоду 20-х років взагалі ігнорувалась радянською наукою, так як і інших національних партій, в тому числі і тих, які працювали на Україні.

¹ Див. Тютюкин С.В., Шелохаев В.В. РСДРП в первой российской революции /К 85-летию революции 1905-1907 годов. - М., 1990.

В зв'язку з цим визріла необхідність як висвітлення окремих аспектів пов'язаних з діяльністю лівих сил у революції 1905-1907 років, так і підготовки комплексних робіт з історії лівих сил Росії в роки першої російської революції. На нашу думку, перспективними можуть бути і теми про стан та діяльність політичних партій та організацій в Україні, взаємозв'язки українських політичних партій з партійними організаціями інших регіонів. Чекають на свого дослідника і такі аспекти, як соціальний і політичний склад лівих сил на Україні, стосунки різних ліворадикальних партій та організацій в революційних та громадських органах та установах в період революції, представницьких організацій. Зокрема, поза увагою дослідників залишилась діяльність української парламентської громади в I-II Думі, її партійно-політичний склад, вплив депутатів на населення України, тощо.

Великої роботи вимагає збір документів, які розкидані в архівах Москви і С.-Петербургу, з історії українських політичних партій.

Окрему групу рекомендацій складають думки, щодо насичення політичної історії України іменами визначних історичних осіб, які мешкали і вели активну політичну діяльність в той період на Україні, зокрема, М.Грушевського, В.Міхновського, С.Петлюри, В.Шемета, братів Мазуренків та інших.

Частина рекомендацій торкається питань розширення вивчення історії лівих сил Росії, зокрема, їх основної і складової частини - різних політичних партій та організацій, особливо українських національних партій на буржуазно-демократичному етапі їх історичного шляху в системі вищої гуманітарної освіти. Це стосується передовсім, процесів пов'язаних з створенням української державності.

Все це дасть змогу науковцям правдиво розкрити і донести до широкого загалу ще одну сторінку з нашого історичного минулого.

Положення дисертації відображені в таких роботах автора:

1. Непролетарські партії Росії в революції 1905-1907 рр. /Історіографія питання/ // Наукові праці з питань політичної історії. Респ.міжвідомч.зб. - Вип.169. - С.147-152 /у співавторстві/.
2. Політичні організації Києва в революції 1905-1907 років // Наукові праці з питань політичної історії. Респ.міжвідомч.зб. - Вип.172. - К., 1992.
3. Українські національні партії /Історіографія проблеми/ // Наукові праці з питань політичної історії. Респ.міжвідомч.зб. - Вип.173. - К., 1992.
4. К.Залевський про українські політичні партії періоду першої російської революції // Матеріали XXXVIII наукової конференції професорсько-викладацького складу інституту. - Луцьк, 1992. - Ч.1. - С.72.
5. Волинь і революція 1905-1907 рр. // Матеріали XXXVIII наукової конференції професорсько-викладацького складу інституту. Луцьк, 1992. - Ч.1. - С.80 /у співавторстві/.

Колб

Подписано к печати 16.11.92 Зак. 3089 тир. 100
Размножено ГВЦ Мінстата України ООП

Ab 26.219

AB 26.219